

УДК 378.14

Ю. А. Романенко

МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Проблема якості освіти турбує все світове суспільство. Україна ж оголосила курс на досягнення найвищих стандартів якості в освіті [1, с. 27], які можливо досягти завдяки моніторингу.

У науковій літературі чимало праць щодо використання моніторингу в освіті (І. Є. Булах, В. В. Гузеєв, О. М. Дахін, Г. В. Єльнікова, Ф.-М. Жерар, В. А. Кальней, М. В. Кларін, Т. О. Лукіна, О. І. Ляшенко, О. М. Майоров, Д. Уїлмс, С. Є. Шишов). Стосовно вітчизняної вищої школи, проблема теорії та методики моніторингу якості вищої освіти майже не розглядалася. Тому ми хочемо уточнити поняття „*моніторинг якості вищої освіти*”; визначити *методологічну основу* системи оцінювання якості вищої освіти; *функції, напрями, структуру організації, об'єкти, етапи, джерела інформації, інструментарій* моніторингу якості вищої освіти.

Оцінювання якості вищої освіти стосуються не тільки студентів, їхніх досягнень, але й установ, викладачів і системи вищої освіти в цілому. Дослідження в сфері керування результатами вищих навчальних закладів свідчать про те, що ефективність навчально-виховних процесів із будь-якої дисципліни може бути визнана за умов, якщо чітко визначені їхні завдання, студенти присвячують максимум свого часу вирішенню поставлених перед ними навчальних цілей, здійснюється комплексне педагогічне керування, викладачі постійно вдосконалюються, працюють у команді й бажають бачити гарний результат навчання студентів, панують порядок і дисципліна, постійно проводиться оцінка і, нарешті, встановлено тісний взаємозв'язок з батьками, громадськістю.

Якісною і кількісною мірою оцінки психолого-педагогічних результатів ми вважаємо норми, еталони, якими задаються умови успішної навчальної роботи і її бажані результати. Норми визначаються цілями, стандартами системи, і це є обов'язковою частиною будь-якого навчального плану чи програми.

Порівняння реальних результатів з еталоном і нормами в освітній діяльності є лише одним із компонентів і етапів моніторингу, за яким впливає змістова оцінка і корекція. Інтерпретацію і ставлення до фактичного результату складає процес оцінювання. Моніторинг і оцінка результатів навчання будуть настільки ефективними, наскільки коректно задані критерії і норми, тобто якою мірою вони відповідають ряду принципів вимог, розроблених нами в процесі дослідження, а саме:

1. Вимірність і використання критеріїв і норм під час навчання, які визначаються якісно і кількісно, і придатні для практичного

використання. Прикладом можуть бути державні стандарти змісту освіти.

2. Оцінювання обліку реального виконання стандартів і норм, які виражені діями і критеріями, наприклад, у навчальних програмах.

Створення нормативів враховує також і конкретні умови, у яких пропонується їхнє виконання. Ми вважаємо, що будь-які істотні зміни зовнішніх умов обов'язково призводять до зміни норм. Із цього погляду, моніторинг – не тільки процес виявлення відхилень від стандартів і норм, але й підстава для їхнього перегляду.

Таким чином, *моніторинг вищої освіти* – не тільки основа відстеження результатів навчання, але й механізм коригування цілей і шляхів їхнього досягнення. Багато помилок у керуванні освітою в цілому й у вищій освіті зокрема виникає через те, що моніторинг розглядається тільки як засіб мінімізації відхилень, а не як шлях виявлення помилок у самих цілях, планах, нормах. Тому моніторинг вищої освіти має здійснюватися системно, виявляти чітку картину динаміки результатів навчальної діяльності студентів, рівня їх розвитку, а також рівня зростання педагогічної майстерності викладачів [2].

Ми розглядаємо *якість вищої освіти* як узагальнений системний показник розвитку особистості, вищого навчального закладу, освітнього середовища в окремій галузі освіти та часовому вимірі, який ґрунтується на: 1) об'єктивних результатах діагностичних вимірів рівня засвоєння змісту вищої освіти за державними стандартами освіти та навчальними планами; 2) аналізі явищ і властивостей суб'єктів освітнього процесу; 3) забезпеченні (педагогічному, науковому, методичному, виховному, матеріально-технічному, фінансовому, кадровому тощо) системи вищої освіти, що відповідає цілям освіти, стратегії її розвитку в контексті вітчизняних і світових тенденцій, а також закономірностей менеджменту освіти на різних рівнях управління і встановлює результат досягнень об'єкта в будь-якій галузі та напрямом підготовки фахівців [3, с. 183].

Моніторинг ми розглядаємо як неперервний, відновлюваний і динамічний цикл, який чітко реагує на певні зміни. На підставі таких підходів нами розроблена логіко-структурна схема організації моніторингу у вищому навчальному закладі [4], яка реалізується за чотирма блоками, а саме: оцінювально-результативним (спостереження), контрольним (діагностика), корекційно-аналітичним (прогнозування) і прийняттям управлінського рішення (управління). З нашого погляду, за результатами діагностики має проектуватися процес на кожний крок навчання студентів. У такому разі, одержана інформація зворотного зв'язку стає неперервним процесом, який об'єднує діагностику з прогнозуванням. Цей процес і є моніторингом, що означає “неперервне спостереження”.

Методологічною основою системи оцінювання якості вищої освіти вважаємо зосередження на актуальних і перспективних інтересах студентів, їх особистісній та соціальній зумовленості. Якість вищої

освіти забезпечується таким педагогічним процесом, який соціалізує особистість. Його показниками є навчальні досягнення студента, що описуються певною низкою навчальних компетентностей, які окреслені навчальними планами, державними стандартами у різних галузях освіти та напрямками підготовки фахівців. Якість вищої освіти забезпечують такі *підсистеми*, як: а) освітній процес (у тому числі дистанційне навчання, самоосвіта тощо); б) науково-методична підтримка освітнього процесу; в) мотиваційна та психологічна підтримка освітнього процесу; г) адміністративно-управлінське супроводження освітнього процесу на різних рівнях системи вищої освіти; г) ресурсне та матеріально-технічне забезпечення.

Ми виходили з того, що моніторинг якості вищої освіти як соціально-управлінська категорія визначає стан і результативність процесу навчання у вищих навчальних закладах, його відповідність потребам суспільства та особистості. У цьому запорука підвищення рівня якості вищої освіти та освітніх послуг у вищих навчальних закладах. Актуальність організації моніторингу якості вищої освіти зумовлює необхідність процедури управління освітою, прогнозування розвитку освіти та створення системи комплексних цільових програм, які складають єдність державної політики в галузі вищої освіти за допомогою спостережень та діагностики результатів навчання. Такі вихідні положення щодо розгляду якості освіти взагалі визначають організаційні та науково-методичні засади здійснення моніторингу якості вищої освіти в країні зокрема.

Головною метою впровадження моніторингу є підвищення результатів набутих досягнень студентів, ВНЗ в галузі освіти за напрямками підготовки на підставі формування кількісного системно-комплексного уявлення про організацію, результативність та перспективність педагогічного процесу. Організація моніторингу якості освіти зумовлює такі завдання:

- розробку, апробацію і впровадження вимірників, які виявляють об'єктивні результати досягнень студентів на етапах моніторингу;
- розробку чітких критеріїв оцінювання курсових, кваліфікаційних (випускних, дипломних, магістерських) робіт, державних іспитів, результатів виконання програм (навчальних, виробничих, безвідривних тощо) практик;
- організацію навчального, наукового, методичного, індивідуального забезпечення самостійної роботи студентів;
- збирання і обробку відповідної інформації щодо об'єктивного рівня досягнень студентів (викладачів);
- аналіз і оцінку одержаної інформації, її фіксацію та адресне розповсюдження;
- дослідження динаміки результатів навчання та розвитку студентів;
- підвищення навчальних досягнень студентів;

- розробку критеріїв оцінювання діяльності (навчальної, наукової, методичної, виховної) викладачів за індивідуальними планами;
- створення програмного забезпечення і бази даних моніторингу якості вищої освіти;
- виявлення та експертизу позитивних і негативних тенденцій системи розвитку вищої освіти як на базі ВНЗ, так і в країні в цілому;
- прогнозування подальшого розвитку освіти на підставі виявлених тенденцій.

Ми розглядаємо моніторинг якості вищої освіти як системну процедуру, яка не обмежується контрольною функцією. Безумовно, збирання інформації про стан об'єкта дослідження й умови його функціонування, її аналіз та узагальнення є необхідною умовою проведення моніторингу. Проте його мета полягає не лише у відстеженні стану певного суб'єкта освітньої діяльності (студент, вищий навчальний заклад тощо), спрямованої на з'ясування чинників, які потрібні для його розвитку, зміни ситуації. Останнє належить, скоріше, до сфери оцінювання, яке відіграє продуктивну роль у визначенні подальших його змін і розвитку. Тобто ми розглядаємо констатуючу частину моніторингу вивчення стану функціонування певного об'єкта дослідження – не як самоціль, а як передумову вибору стратегії змін, необхідних для розвитку суб'єкта моніторингу, та пошуку шляхів реалізації обраних стратегій.

Ми вважаємо, що забезпечення ефективності управління навчанням у ВНЗ з питань контролю, діагностики, прогнозування результатів освітнього процесу, розробка наукових засад управління якістю зумовлюють такі *функції моніторингу якості вищої освіти*, як: *діагностичну* – фіксує реальний стан знань конкретного студента, групи, ВНЗ; *прогностичну* – виявляє стратегію і тактику розвитку ВНЗ (окремого студента); *управлінську* – впливає на мету, інформацію, прогнози, рішення, організацію, виконання та корекцію; *організаційну* – упорядковує умови моніторингу якості вищої освіти; *інформаційну* – створює вірогідний масив інформації щодо результатів навчання в вищих навчальних закладах (в країні) та розповсюджує її; *аналітичну* – зумовлює добір і обробку вірогідної інформації за результатами щодо отриманої освіти у ВНЗ (в країні); *дослідницьку* – визначає коло прикладних експериментальних розробок з проблеми; *педагогічну* – вибудовує цілісність процесу навчання, виховання та розвитку студентів засобами навчальних дисциплін; *адаптаційну* – мінімізує негативні наслідки сучасної ситуації, що в комплексі утворює ситуацію розвитку особистості й полегшує її адаптацію в суспільстві.

Цілісне уявлення про підготовку студентів, просування особистості в системі навчальних компетенцій формується на підставі моніторингу за *напрямами*: а) *вивчення якості знань студентів* з дисциплін шляхом дослідження набутих студентами знань та умінь (теоретичного та фактичного матеріалу, розв'язування задач, запропоновування алгоритму вирішення поставлених проблем, побудування логіко-структурних

зв'язків, аналізу, синтезу, практичних навичок тощо); б) *встановлення дидактичних причин* невідповідності рівня досягнень реальним навчальним можливостям студента (ВНЗ); в) *виявлення ставлення студентів* до освітнього процесу; г) *аналіз технологій, засобів, форм, методів* тощо, які використовує викладач і тим самим здійснюється дослідження рівня педагогічної майстерності викладача.

У дослідженні ми виходили з розуміння соціальної сутності освітнього моніторингу як категорії і педагогічної, і управлінської, оскільки він поєднує принципи управління із загальнопедагогічними принципами функціонування освітньої системи. Система моніторингу якості вищої освіти підпорядкована ієрархічним зв'язкам освітньої системи. Тому об'єктами оцінювання можуть бути всі ті, хто задіяний в обстеженні – студент, викладач, вищий навчальний заклад, їхні керівники, органи управління різних рівнів та їх інфраструктурні підрозділи тощо. За цією ознакою систему моніторингу вищої освіти можна розглядати на різних рівнях її функціонування.

Ми вважаємо, що *структура організації* моніторингу вищої освіти як системи відслідковування результатів на кожному етапі навчання студентів чи розвитку вищого навчального закладу є різнорівневою, комплексною та багатовимірною і складається з *внутрішнього* (індивідуального, локального) та *зовнішнього моніторингу*.

Моніторинг індивідуальний ми розглядаємо на рівні: а) *студента* (зумовлює оцінку особистісних навчальних досягнень кожного студента); б) *викладача* (зумовлює оцінку результатів діяльності, встановлює професійний рівень викладача).

Індивідуальний моніторинг ми розглядаємо як підсистему моніторингу локального рівня оцінювання ВНЗ учасників навчально-виховного процесу щодо результатів навчання, виховання, досягнення ними поставленої мети в опануванні вимог стандарту відповідної галузі освіти та напрямом підготовки фахівців освітньо кваліфікаційних рівнів (молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр), коригування стратегії одержання знань та розвитку студентів (ВНЗ).

Моніторинг локальний (на рівні викладач – студент – вищий навчальний заклад) ми розглядаємо як: а) *автомоніторинг* – зумовлює самооцінку власних навчальних досягнень кожного студента (викладача); б) *педагогічний моніторинг* – реалізується кожним викладачем у поточному та підсумковому оцінюваннях навчальних (теоретичних, фактичних, практичних) досягнень студентів і передбачає встановлення реального рівня сформованості навчальних компетенцій та коригованого просування студента в навчально-виховних досягненнях; в) *адміністративний моніторинг* – здійснюється адміністрацією в системі внутрішньовишівського керівництва та контролю за результатами навчання та організації навчального процесу.

Локальний (внутрішньовишівський) моніторинг якості освіти фіксує діяльність кожного студента, викладача ВНЗ із досягнення

поставлених цілей навчання, виховання на основі виконання галузевих стандартів, навчальних планів, навчальних та робочих навчальних програм за освітніми кваліфікаційними рівнями, а далі – виробляється прогнозна інформація розвитку об'єктів дослідження.

Моніторинг зовнішній ми розглядаємо в системі вищої освіти:

- *на рівні області (регіональному рівні)* – здійснюється Головним управлінням освіти і науки, фіксує уявлення про діяльність регіональної системи в цілому та її елементів (міських, районних систем освіти) у порівнянні один з одним та передбачає оцінювання їх ефективності, вдосконалення мережі вищих навчальних закладів з урахуванням специфічних функцій різноманітних типів на підставі аналізу одержаних даних, а також виробляється прогноз усіляких напрямків розвитку якісної вищої освіти в регіоні.

- *на рівні країни (національному рівні)* – здійснюється Міністерством освіти, науки і спорту України, оцінює якість функціонування національної системи вищої освіти та порівнює її показники з міжнародними індикаторами й системами, забезпечує єдину методологію державної атестації як вищих навчальних закладів, так і її випускників, аналіз і порівняння стану реалізації державної освітньої політики в різних регіонах України та прогноз усіляких напрямків розвитку і нового якісного стану вищої освіти в країні.

Об'єктами оцінювання можуть бути внутрішні й зовнішні характеристики якості вищої освіти як процесу, результату чи системи загалом, тобто зміст вищої освіти, відбитий у навчальних планах і стандартах, підручниках та інших навчальних засобах тощо, рівень його засвоєння, демографічні показники якості вищої освіти, дані кадрового й ресурсного забезпечення освітньої системи тощо.

Інструментарій проведення моніторингового дослідження розробляється на підставі таких обов'язкових вимог, як: *об'єктивність* (незалежність від стану системи освіти та вимірювача); *надійність* (сталість і повторюваність результатів); *валідність* (відповідність результатів меті дослідження); *точність* (виявлення мінімальної систематичної помилки вимірювання); *технологічність* (простота обробки результатів моніторингу).

Методика моніторингу якості вищої освіти визначається як: *реєстрація* (фіксування та оцінка критеріїв якості вищої освіти); *ранжування* (визначення рівнів якості вищої освіти); *рейтинг* (загальна оцінка якості вищої освіти на будь-якому рівні). Методика моніторингу добирається на підставі кваліметричного підходу з урахуванням специфіки навчання дисциплін. З метою встановлення вірогідності, об'єктивності моніторингових вимірювань, розрахування систематичної помилки, щорічно визначаються обсяги масивів досліджень і формується генеральна вибірка, визначаються чіткі критерії оцінювання. Дослідження показало, що підвищення об'єктивності оцінки знань як одне з концептуальних положень технології моніторингу сприяє

підвищенню позитивного ставлення студентів до навчання, формує інтерес до дисципліни, а за ним такі якості особистості як самостійність, ініціатива, працьовитість.

Ми вважаємо, що *для застосування моніторингу* в навчально-виховному процесі ВНЗ необхідно забезпечити такі попередні умови:

1. Виділити еталони навчального матеріалу з дисциплін за стандартами, навчальними планами, за нормами державних вимог до рівня вишівської підготовки студентів та критеріїв оцінювання навчальних досягнень, обов'язкових для засвоєння кожним студентом незалежно від його здібностей.

2. Сформувати діагностичні цілі навчання таким чином, щоб їх досягнення міг перевірити будь-який експерт методами діагностики за допомогою вимірників.

3. Використовувати об'єктивні, стандартизовані вимірники результатів навчання.

4. Не дотримуватися жорсткого часового фактора у виконанні корекції знань та вмій студентів (здібності студентів різні, то й час на засвоєння різний, тому ми вживали різнорівневу систему навчання).

Особливість моніторингу якості вищої освіти полягає в тому, що він зазвичай комплексний за предметом оцінювання, оскільки спрямований як на результат освітньої діяльності, так і на сам навчальний процес, який веде до такого результату, тобто навчання, виховання, викладання, управління, розвинення, ресурсне забезпечення тощо.

Моніторинг навчальних досягнень студентів з будь-якої дисципліни передбачає, насамперед, результат їхньої навчальної діяльності. Проте без належного оцінювання самого навчального процесу, з'ясування умов викладання курсу та його навчально-методичного забезпечення дослідники неспроможні виявити чинники, що впливають на одержані результати, і виробити об'єктивні рекомендації щодо внесення змін у навчально-виховний процес як з будь-якої дисципліни, так і ВНЗ в цілому.

Системність моніторингових досліджень у вищій освіті реалізується через методологію їх проведення та етапи організації. Перше зумовлює використання широкого спектра пошукових методів, які дають змогу різнобічно оцінити досліджуваний об'єкт (студент, група, викладач, вищій навчальний заклад тощо), з'ясувати інформаційні потреби та визначити адекватні методи і засоби збирання й опрацювання одержаних даних. Друге дозволяє змодельовати хід моніторингу, спланувати відповідні заходи щодо його проведення.

Відмінною рисою моніторингу навчання студентів є інформація про відповідність фактичного результату його очікуванням, прогнозуванням, а також оцінка цієї відповідності. На основі зворотної інформації, яка є необхідним елементом моніторингу, змінюється ставлення до результату і переглядаються способи досягнення поточних, проміжних і кінцевих цілей.

Таким чином, *уточнивши* поняття „моніторинг якості вищої освіти”; *визначивши* методологічну основу системи оцінювання якості вищої освіти; функції, напрями, структуру організації, об’єкти, інструментарій моніторингу якості вищої освіти, було *окреслено* коло концепції моніторингу якості вищої освіти, теоретичне обґрунтування якої є перспективою нашого дослідження.

Список використаної літератури

1. **Millenium Development Goals. Ukraine.** Ministry of Economy and European Integration of Ukraine. – Kyiv. – 2003. – 27 p.
2. **Романенко Ю. А.** Еталон знань як елемент моніторингу вищої освіти / Ю. А. Романенко // Педагогіка і психологія. – 2011. – № 3. – С. 42 – 50.
3. **Романенко Ю. А.** Дидактична модель моніторингу якості освіти вищого навчального закладу / Ю. А. Романенко // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. – 2010. – № 5. – С. 179–190.
4. **Романенко Ю. А.** Логіко-структурна схема організації моніторингу у вищому навчальному закладі / Ю. А. Романенко // Педагогіка і психологія професійної освіти : науково-методичний журнал. – 2011. – № 1. – С. 55 – 66.

Романенко Ю. А. Моніторинг якості вищої освіти

Автор теоретично обґрунтовує розроблені концептуальні положення моніторингу якості вищої освіти шляхом уточнення поняття „моніторинг якості вищої освіти”; визначення методологічної основи системи оцінювання якості вищої освіти; функцій, напрямів, структури організації, об’єктів, інструментарію моніторингу якості вищої освіти.

Ключові слова: концепція, моніторинг, якість вищої освіти.

Романенко Ю. А. Мониторинг качества высшего образования

Автор теоретически обосновывает разработанные концептуальные положения мониторинга качества высшего образования путем уточнения понятия „мониторинг качества высшего образования” и определения методической основы системы оценивания качества высшего образования; функций, направлений, структуры организации, объектов, инструмента мониторинга качества высшего образования.

Ключевые слова: концепция, мониторинг, качество высшего образования.

Romanenko Yu. A. Monitoring of the quality of higher education

The author theoretically proves the developed conceptual regulations of the monitoring of the quality of higher education in the way of making the concept „monitoring of the quality of higher education” more exact and determining the methodological basis of the system of estimation of the quality of higher education; functions, directions, the structure of organization, objects, instrument of monitoring of the quality of higher education.

Key words: framework, monitoring, quality of higher education.

Стаття надійшла до редакції 26.05.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.

УДК 37.01

О. І. Чернишов

ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСВІТИ ДОНЕЧЧИНИ

У сучасному вимірі соціально-економічних змін в Україні та регіоні першочергового та пріоритетного значення набувають мета й завдання інноваційної діяльності як системи норм, ustalених правил і способів здійснення нововведень в різних сферах життя, суспільства у цілому та зокрема в освіті. З огляду на це постає необхідність здійснення ряду заходів відносно консолідації досвіду та зусиль всіх учасників освітнього процесу на різних його рівнях.

Результати вивчення певних аспектів інноваційної діяльності освітян, представлені в роботах В. Арбеніної, В. Бакірова, О. Балакіревої, Є. Головахи, В. Ніколаєвського, С. Оксамитної, Н. Победи, Л. Сокур'янської, І. Шеремет, Н. Шуст, О. Якуби, О. Яременка та інших.

Питанням аналізу процесів оновлення школи України та інноваційних особливостей освіти присвячений ряд досліджень В. Андрущенко, В. Астахової, Л. Герасіної, В. Городяненка, В. Козакова, В. Кременя, А. Навроцького, О. Скідіна, В. Франчука, А. Хоронжого, Ю. Чернецького та інших.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники в останнє десятиліття приділили достатню увагу проблемі інноваційної діяльності освітніх закладів. Зокрема, проблема педагогічної інноватики на сучасному етапі розвитку знайшли своє відображення в роботах К. Ангеловські, І. М. Богданової, Л. І. Даниленко, М. В. Кларіна, В. Ф. Паламарчук, І. П. Підласого, О. В. Попової, А. І. Пригожина, О. Я. Савченко, В. А. Сластьоніна, К. Роджерса, Н. Р. Юсуфбекової та ін.

Донецький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти успішно впроваджує регіональну Програму розвитку інноваційної діяльності на 2010-2013 роки. Однією з передумов впровадження Програми стало отримання інститутом дипломів переможців всеукраїнського Фестивалю педагогічних інновацій у номінації „Інновації в управлінській діяльності” за інновації:

- „Організація та проведення Фестивалю педагогічних ідей та знахідок „Сузір'я талантів”;
- „Створення Відкритого університету інноваційної педагогіки”;
- „Організація Віртуальної школи освітнього менеджменту”;